

**ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У ЗЛОЧИННУ ТА ІНШУ  
АНТИСУСПІЛЬНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ЗГІДНО З НОВИМ КК УКРАЇНИ**

Проблема кримінально-правового захисту неповнолітніх є дуже важливою і складною для суспільства та держави. Вже давно відома певна залежність злочинності в цілому від злочинності неповнолітніх, оскільки остання є по суті джерелом і резервом усієї злочинності, яка на цей момент набула загрозливого розмаху. Щоб не дати злочинності й далі активізуватися, необхідно звернути особливу увагу на злочинність неповнолітніх, попередження та припинення будь-яких негативних впливів на неповнолітніх, серед яких одним з найсуттєвіших є такий негативний вплив як втягнення неповнолітніх у злочинну та іншу антисуспільну діяльність.

Питанням кримінальної відповідальності за втягнення неповнолітніх у злочинну та іншу антисуспільну діяльність були присвячені роботи М.М. Биргеу, Ф.Г. Бурчака, І.М. Даньшина, О.М. Костенка, Л.М. Кривоченко, І.П. Лановенка, В.К. Негоденка, Н.С. Юзікової, С.С. Яценка. Роботи цих авторів мають велике наукове і практичне значення. Проте у новий Кримінальний кодекс України було внесено цілу низку нових положень стосовно кримінально-правового захисту неповнолітніх, що потребує і нових наукових досліджень. Висвітленню цих нових положень і присвячена зазначена праця.

За втягнення неповнолітніх у злочинну та іншу антисуспільну діяльність передбачена в КК України відповідальність не тільки у загальній нормі (ст.304 КК), але й у низці спеціальних норм, які можливо поділити на норми, що встановлюють відповідальність за пряме втягнення і непряме. У свою чергу, пряме і непряме втягнення неповнолітніх у злочинну та іншу антисуспільну діяльність можна поділити на втягнення, передбачене в основному складі злочину, і втягнення, передбачене як кваліфікуюча ознака складу.

В основному складі за пряме втягнення неповнолітніх у злочинну та іншу антисуспільну діяльність КК України передбачає відповідальність у наступних статтях: ст.304 (втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність, у пияцтво, у заняття жебрацтвом, азартними іграми); ст.323 (спонукання неповнолітніх до застосування допінгу); ст.324 (схилиння неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів).

Пряме втягнення неповнолітніх у злочинну та іншу антисуспільну діяльність як кваліфікуюча ознака передбачене у відповідних частинах наступних статей КК: ч.2 ст.181 (посягання на здоров'я людей під приводом проповідання релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів, поєднані з втягуванням у діяльність групи неповнолітніх); ч.3 ст.300 (примушування неповнолітніх до участі у створенні творів, що пропагують культ насильства та жорстокості); ч.3 ст.301 (примушування неповнолітніх до участі у створенні творів, зображень або кіно- та відеопродукції,

комп'ютерних програм порнографічного характеру); ч.3 ст.302 (створення або утримання місць розпусти і звідництва, вчинені із залученням неповнолітнього); ч.3 ст.303 (втягнення в заняття проституцією, вчинені щодо неповнолітнього); ч.2 ст.307 (незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, вчинені із залученням неповнолітнього або малолітнього); ч.3 ст.309 (незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту, вчинені із залученням неповнолітнього); ч.2 ст.315 (схилення до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, вчинене щодо неповнолітнього); ч.2 ст.317 (організація або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, вчинені із залученням неповнолітнього).

Непряме втягнення неповнолітніх у злочинну та іншу антисуспільну діяльність може мати місце в діяннях, передбачених як основний склад у ст.156 (розбещення неповнолітніх) та як кваліфікуюча ознака складу злочину в ч.2 ст.299 (жорстоке поводження з тваринами, вчинене у присутності малолітнього) і ч.3 ст.314 (незаконне введення в організм наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, вчинені щодо неповнолітнього).

Вбачається, що тенденцію, яка намітилася в КК України, до збільшення кількості спеціальних норм, котрі встановлюють відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну та іншу антисуспільну діяльність, навряд чи можна вважати виправданою і доцільною, особливо, коли це діяння передбачається як кваліфікуюча ознака складу злочину. Наявність такої ознаки в одних складах закономірно породжує питання про те, а чому вона відсутня в інших подібних складах злочинів. Зокрема, наявність цієї кваліфікуючої ознаки в ч.2, 3 ст.307, ч.3 ст.309, ч.3 ст.314, ч.2 ст.315, ч.2 ст.317 викликає питання про те, а чому вона відсутня в інших складах злочинів, розташованих у розділі XIII Особливої частини КК «Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення», особливо в таких складах злочинів як контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (ст.305), викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (ст.308), посів або вирощування снотворного маку чи конопель (ст.310), незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання прекурсорів (ст.311), викрадення, привласнення, вимагання прекурсорів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (ст.312), викрадення, привласнення, вимагання обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, чи заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (ст.313), незаконне публічне вживання наркотичних засобів (ст.316), незаконна видача рецепта на право придбання наркотичних засобів або психотроп-

них речовин (ст.319), незаконна організація або утримання місць для вживання одурманюючих засобів (ст.322) і відповідальність за втягнення неповнолітніх в ці не менш небезпечні злочини настає за загальною нормою, тобто за ст.304 КК України. Також досить важко зрозуміти, чому за втягнення неповнолітніх до участі у створенні творів порнографічного характеру (ч.3 ст.301) чи заняття проституцією (ч.3 ст.303) відповідальність настає за спеціальною нормою, а за втягнення неповнолітніх у набагато більш небезпечні злочини, наприклад, умисне вбивство (ст.115), бандитизм (ст.257), терористичний акт (ст.258), масові заворушення (ст.294) та інші тяжкі й особливо тяжкі злочини відповідальність наставатиме за загальними підставами у порядку ст.304 КК України.

Значений парадокс стає ще більш очевидним при порівнянні санкцій розглядуваних статей. Якщо ч.2 ст.181 КК встановлює санкцію від трьох до п'яти років позбавлення волі, ч.3 ст.300 – від трьох до п'яти років, ч.3 ст.301 – від трьох до семи років, ч.3 ст.302 – від двох до семи років, ч.3 ст.303 – від трьох до п'яти років, ч.2 ст.307 – від п'яти до десяти років, ч.3 ст.307 – від восьми до дванадцяти років, ч.3 ст.309 – від п'яти до восьми років, ч.2 ст.315 – від п'яти до дванадцяти років, ч.2 ст.317 – від п'яти до дванадцяти років, то ст.304 КК, за якою повинні будуть притягатися винні у втягненні неповнолітніх, наприклад, в умисне вбивство, посягання на життя державного чи громадського діяча, бандитизм, терористичний акт, розбій з метою викрадення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, передбачає санкцію у вигляді обмеження волі на строк до п'яти років або позбавлення волі на той самий строк. Ось і виходить, що елементарне схиляння неповнолітнього до вживання наркотичних засобів (ч.2 ст.315) тягне покарання строком до дванадцяти років позбавлення волі, а втягнення неповнолітніх у розбій з метою викрадення наркотичних засобів може потягти за собою покарання, не пов'язане з позбавленням волі, оскільки санкція ст.304 КК альтернативна.

Ситуація, що склалася в КК України, безумовно, потребує вдосконалення норм, які передбачають відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну та іншу антисуспільну діяльність. Але вдосконалення цих норм повинно здійснюватись не шляхом подальшого нарощування кількості спеціальних норм, оскільки таку кваліфікуючу ознаку можна передбачити у кожному складі і тоді стане фікцією загальна норма. Навпаки, усунення існуючих в КК протиріч можливе, мабуть, лише шляхом вдосконалення загальної норми, встановлення в ній відповідних кваліфікуючих ознак, які дозволили б охопити ознаки спеціальних норм та відповідно виключити їх з КК України як зайві й такі, що породжують суперечності у теорії й практиці боротьби зі злочинністю.

*Надійшла до редколегії 08.04.03*